

טַרְשֶׁרֶת הַדּוֹרוֹת

SHARSHERET HADOKOT

כרך ח' מס' 2

החברה הגניאלוגית הישראלית

אפריל 1994

תוכן העניינים

	עמ'
דבר המערכת	.1
החברה ופרסומיה	.1
ההרצאות הבאות	.1
ההרצאות ששמענו	.3
יעקב וזדיאס - משפחת וזדיאס, פורטוגל-אמסטרדם	
חברנו דר' פאול יעקבי - ראשיתה של משפחת רפאפורט	.5
חברנו דניאל אופיר - משפחת הורוביץ	.7
משולחן העבודה של חברינו	.9
חברתנו מזל ליננברג-נבון - תעתועי הגורל וגניאלוגיה	.9
חברנו דר' נח גינות-גרינפלדר - פתיחה מחדש של בית הכנסת באלטנקונשטאט	.11
חברנו ראובן נפתלי - מפתח נושאים ל"שרשרת הדורות" מפתח כללי לחומר בספריה	.12
מקורות מידע	.13
חברנו דניאל אופיר - ארכיון העבודה בתל-אביב	.13
בית טרזין	.13
חברנו ולרי לדיזינסצקי - למעוניינים במחקרים ברוסיה ובאוקראינה	.14
ספר חדש בספריה	.14
מילון של שמות משפחה יהודיים באימפריה הרוסית מאת א. ביידר	.14
ביקורת ע"י חברנו פרופ' גי.ל. אסתרזון	.15
לקט ידיעות	.15
חברתנו רנה אילון - מידע עצוב על בית הקברות הספרדי-פורטוגזי בלונדון	.15
בתי קברות בניו יורק	.15
מי מכיר? מי יודע?	.16
מטילדה טגיר - לקט מהעלון של החברה הגניאלוגית בצרפת	.16
הרולד לואין - לקט "מאבותינו" כרך IX מס' 4	xx

דבר המערכת

ברוכים הבאים לבאי הסמינר הבינלאומי לגניאלוגיה יהודית בירושלים. חברינו שמחים לארח אתכם, לשתף פעולה במחקר הגניאלוגי ומאחלים לכם הצלחה במחקריכם בארץ.

הסיפור של חברתנו מזל לינברג בעלון זה בוודאי יעודד כל גניאלוג לקיים קשרים עם גניאלוגים נוספים ולקרוא ב"אבותינו". אולי יתמזל גם לכם למצוא פרטים כה מעניינים על אבות המשפחה.

חברה חדשה מארה"ב, גניאלוגית ותיקה, אנה אולסוונגר כתבה לנו את רשמיה מקריאת שתי חוברות של "שרשרת הדורות": "נהניתי מאד מהמאמרים. נדמה לי שהישראלים מתעניינים באבותיהם כבני אדם ולא רק כמסמכים. אני חושבת שיהודי התפוצות יכולים ללמוד מכם".

עלונו יוצא הפעם במתכונת מוגדלת; תמצאו בו מאמר גדול של חברנו דר' פאול יעקבי על ראשיתה של משפחת רפאפורט ומאמר של חברנו דניאל אופיר, חבר בהנהלת העמותה של משפחת הורוביץ, על משפחה זו. וכן תוכלו להינות מסיפור מופלא של יעקב וזדיאס על משפחתו שראשיתה באנוסי פרטוגל ושהתבססה כמשפחה יהודיה באמסטרדם. יתר המדורים מדווחים על פעילויות של חברינו ומביאים מקורות מידע נוספים.

המשך מחקר פורה לאורחינו ולחברינו.

רות רגבי ואסתר רמון

**אנו אבלים על מותו של רבי מלקולם שטרן.
עבודתו החלוצית בגניאלוגיה יהודית לא תשכח.**

החברה ופרסומיה

העלון "שרשרת הדורות" מוצא שלוש פעמים בשנה ע"י החברה הגניאלוגית הישראלית, הרב עוזיאל 50, ירושלים 96424, טל: 02-424147.

סימן הזיהוי הבינלאומי של העלון ISSN 0792-5751

חוברת "תולדות ומעשים" - 10 ש"ח ולחברים 5 ש"ח

חוברת "לבית אבותם" 3-4 - 20 ש"ח ולחברים 18 ש"ח

חוברת "לבית אבותם" 5-6 - 30 ש"ח ולחברים 28 ש"ח

דמי החבר לשנת תשנ"ד - 90 ש"ח. חשוב מאד שכל חברינו ישלמו את דמי החבר בהקדם האפשרי.

ההוצאות הבאות

יום ד' 25.5.94 חברנו משה היינמן - "אבות ובנים" משי היינמן מבוואריה

יום ד' 22.6.94 יובל אליצור - דורות בירושלים - משי ראובן זילברשטיין

יום ד' 20.7.94 חברינו יספרו על חידושים במחקריהם

(המעוניינים לדווח מתבקשים להתקשר בהקדם עם המערכת)

ההוצאות מתקיימות בבניין "מבקשי דרך", שד' ש"י עגנון 22, יום בשעה 19.30. הספרייה פתוחה משעה 18.00.

חלוגו של הסמינר הבינלאומי הרביעי לגניאלוגיה יהודית בירושלים
The Logo of the Fourth International Seminar on Jewish Genealogy

לוגו זה הוכן על ידי חברתנו חוה אגמון.
 במרכז תמצאו מגן דוד ובו הספרה 4 ובמסגרת טבעות המסמלות את הארצות בהן קיימות חברות
 גניאלוגיות יהודיות ואת ישראל המקשרת ביניהן.

This logo has been designed by our member Hava Agmon.
 In the center - the Magen David and the number 4.
 The rings of the frame symbolize the countries of the JGS and their connection to Israel.

הרצאות ששמענו

ספרדים, מרנוס וה"פורוגזים" באמסטרדם

יעקב וזיאס

הראשון מבני משפחת ואז דיאס הגיע לאמסטרדם בשנת 1755.

חומר רב על המשפחה מצאתי באמסטרדם בארכיון הקהילה, שנשמר כמעט בשלמותו משנת 1614. העתקים במיקרופילמים נמצאים בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים. נעזרתי גם בארכיון העירוני באמסטרדם הכולל את החומר על הצד האזרחי החוץ-קהילתי. מידע נוסף מצאתי בבית הקברות העתיק של העדה הפורטוגזית שם. חומר חשוב נמצא גם בארכיון הממלכתי TORRE DO TOMBO בליסבון, אבל שם יש צורך בעזרתו של מומחה.

לאחר גירוש היהודים מספרד לפני 500 שנה לא בא הקץ לתרבותם בת אלף שנה. במקומות החדשים חיו בקבוצות נפרדות לפי ההרגלים ואופן ההתארגנות שהביאו עמם. הם שמרו על שפתם הספרדית והלדינו, על מנגינות שיריהם, איור הספרים והארכיטקטורה של בתי הכנסת.

בגירוש מספרד עברו כ-100,000 יהודים לפורטוגל השכנה. המלך הקטולי שם הבין מהי התועלת הרבה שארצו תוכל להפיק מהסוחרים. המדענים ובעלי המלאכה היהודים מספרד. אולם לאחר שלוש שנים הוכרח יורשו מנואל לגרש אף הוא את היהודים, כשנשא לאישה את איזבל בת פרדיננד ואיזבל, מלכי ספרד. כדי לא להפסיד את התועלת שהביאו היהודים לארצו, ערך המלך "גירוש מדומה"; הוא פקד על כל היהודים לבוא לליסבון כדי שיעלו שם על האניות, אבל אניות לא היו, הגבולות נסגרו והיהודים נשאו בפורטוגל "בניגוד לחוק". למחרת הובלו היהודים לכיכר העיר ונערכה להם "טבילה בעמידה".

במסמך מסוף המאה ה-15 מופיעה הערה הקשורה אולי באחד מאבותי: הוזכר אדם בשם Duarte Dias שהיה בין הנטבלים בעמידה ב-1497. בן ובת של דוארטה דיאס זה התחתנו עם בני משפחת ואז. על סמך הנוהג האיברי להשתמש בשמות המשפחה של שני בני הזוג, מותר להניח שכך נוצר שם המשפחה ואז דיאס.

ל"ינוצרים החדשים" CRISTAOS NOVOS ניתנה תקופת הסתגלות של 20 שנה. בשנת 1536 הונתה האינוקויזיציה גם בפורטוגל.

הנאמנות של חלק גדול מ"הנוצרים החדשים" ליהדות נבעה, הן מן האמונה העמוקה באלהי ישראל והן מההגבלות ומהאפליה. נאסר עליהם לשאת בנות ממשפחות נוצריות ותיקות והם לא יכלו להגיע למשרות גבוהות בצבא, באוניברסיטאות, במערכת המשפט וכד'. עד סוף המאה ה-18 נרשמו בכל רישום רשמי ליד שמותיהם ראשי התיבות (CRISTAOS NOVOS) XN, כדי שיוכלו לזהותם. אבל בתחומים שבהם שלט הכסף יכלו להתקדם בהתאם לכשרונותיהם. בניהם יכלו לעזור את המדינה ונשלחו למרכזי המסחר מעבר לים, כדי לייצג את עסקי המשפחה. הם הופיעו באנטוורפן, ווניציה וקושטא.

אחרי שנים עד שלושה דורות כאנוסים היו רבים ממנהגיהם רחוקים מהיהדות ולעתים גם לא ידעו את מקורותיהם. התפילות חוברו מהזכרון ורק בפורטוגזית. מפחד האינוקויזיציה וממלשינים הכחישו את יהדותם ואף מבני המשפחה הסתירו אותה. בהדרגה היו הנשים לבנות הסמכות והידע ולקובעות בכל הקשור לדת הסודית. ילדיהם נטבלו בכנסייה וקיבלו חינוך נוצרי, ורק בהגיעם לבגרות גילו להם הוריהם את השתייכותם הדתית האמיתית.

במאה ה-17 הצליחו אנוסים, בני הדור הרביעי או החמישי, לעבור את הגבול לבורדו, לטולוז ועוד למרות החקירות והמאסרים, אבל הם נמנעו מקשרים עם היהודים וחיו כקטולים, מתוך פחד מהאינוקויזיציה ותוך דאגה לשלום המשפחה שהשאירו אחריהם. רק אחרי שנים רבות העזו להתקרב ליהדות. חלק המשיכו במסעותיהם והגיעו לליבורנו, ווניציה, סלוניקי, בלגרד ועוד.

לאמסטרדם הגיעו האנוסים הראשונים בסוף המאה ה-16 וגם הם ידעו רק מעט על היהדות. אבל כאשר באמצע המאה ה-17 הגיעו אחיהם בורם גדול מצאו באמסטרדם קהילה מסורתית ומבוססת בהנהגת רבנים שבאו מקהילות ספרדיות ותיקות באיטליה ובבלקן כדי להדריכם. הם שמרו על הקשר עם עברם - עד סוף המאה ה-18 היתה שפתם פורטוגזית, קיימו חוגים לשירה ולספרות, העלו מחזות יהודיים וחילוניים בספרדית, בפורטוגזית וגם בעברית. בבית העלמין שלהם בעיירה אודרקרק, על יד אמסטרדם, קיימות עד היום מצבות המעידות בצורותיהן, בדמויות המגולפות עליהן ובכתובות הפורטוגזיות על תרבות איברית

הנוצרים החדשים, אשר סבלו עינויים וישבו שנים בבתי סוחר בספרד ובפורטוגל, נאלצו בהגיעם לאמסטרדם להסתגל ליהדות כמעט בלתי מוכרת, שלא התאימה לעתים לציפיותיהם. לכן היו אישים שונים שהתנגשו עם הרבנים, ביניהם ידועים אוריאל דה קוסטה, דר' חואן דה פרדו וברוך דה שפינוזה.

בשנות ה-50 של המאה ה-18 הצליח צעיר מבני האנוסים לצאת מפורטוגל ולהגיע לאמסטרדם. שמו היה **אהרן ואז דיאס והוא מייסד שושלת משפחתנו**. עברו כאנוס ודרך החיים של צאצאיו יכולים לשמש כדגם למשפחות אחרות בקהילה. מהארכיונים יכולתי לשחזר את חייו ואת חיי בניו וצאצאיהם עד ימינו.

אהרן ואז דיאז היה, ככל הנראה, בין אחרוני האנוסים שהצטרף לקהילה הפורטוגזית באמסטרדם, כי בסוף המאה ה-18 נחלשה מאד ההשפעה של הכנסייה הקטולית על השלטון החילוני בפורטוגל. אבותיו של אהרן חיו במשך 250 שנה, כלומר חמשה עד ששה דורות, כנוצרים שהאמינו באלהי ישראל. על אורח חייהם ואמונתם יכולתי ללמוד מתיקו של **אנטוניו ואז דיאס** באינקוויזיציה משנת 1729, שמצאתי בארכיון הממלכתי בליסבון. המשפט מתפרסם במלואו בספרי "חוט השני" - תולדות משפחה: 1945-1492, והוא נותן הצצה לחייו ולפחדיו של האנוס ויחסו לכנסייה.

לא יכולתי להוכיח את הקשר המשפחתי המדויק בין אנטוניו שנולד ב-1707 ובין אהרן שנולד ב-1724, אבל על סמך השמות הפרטיים של בני משפחת אנטוניו והשמות שנתן אהרן לילדיו באמסטרדם, הקשר כמעט ודאי. אני גם בטוח שאהרן נקרא על ידי הוריו בזמן הטבילה - אנטוניו, ורק באמסטרדם, אחרי ברית המילה, הוא נקרא אהרן.

ב-1760 התחתן אהרן עם שרה א־קטון, בתו של אחד מרבני הקהילה שמואל א־קטון. יש לציין שהאב, אחד הרבנים החשובים של הקהילה הפורטוגזית הגדולה והמפורסמת כבר אז, וראש בית המדרש "עץ חיים", לא התנגד לחתן את בתו לאיש שבא רק עכשיו מ"ארץ האלילים" (כך כינו אז את ספרד ופורטוגל), לנוצרי לשעבר שאבותיו התנצרו באנוס 250 שנה לפני כן. כה חזקים היו רגשי הסולידריות, החשתייכות הדדית עוד ב-1760.

בנוסף לבעיות הנפשיות ("הנפשות המפוצלות", כמו שקורא להם הסטוריון הולנדי), היו לאהרן קשיי קיום. למרות הנדוניה הנדיבה שקיבל מחותנו, הוא לא הצליח לפרנס את משפיתו בכבוד. עדות לכך הן החקצבות החודשיות שקיבל מ"צדקה", האגודה שתמכה בעניים מטעם הקהילה. מ-1772 ועד מותו ב-1784 קיבל אהרן כל חודש 5.50-4.50 גולדן. בנוסף לזה, חילקו לעניי הקהילה כבול להסקה בחורף ומצות בפסח. פרטים כאלה אפשר לגלות בארכיונים, אם יש זמן וסבלנות.

לדור אחריו מאירה ההצלחה יותר והם עולים בסולם החברתי; אבל היו ביניהם גם כאלה שסבלו מבעיות זהות וקליטה. להלן סיפור מאלף ובלתי צפוי שיכולתי ללקט על אחד מבני המשפחה.

יעקב, בנו הצעיר של אהרן היה בן ארבע כשאביו נפטר. הוא למד אצל הרב לקרוא ולכתוב בעברית ובפורטוגזית ואולי גם בהולנדית. הוא למד חייטות, מקצוע בו יעסקו גם צאצאיו עוד שנים רבות. יעקב היה חבר בקהילה וביקר בקביעות בבית הכנסת. אבל במקביל ניהל הבן של הנוצרי החדש לשעבר עוד חיים סוערים. בספרי הטבילה של "הכנסייה הקטולית על שם אנטוניו מפדוא" באמסטרדם, נרשם שבארבעה אוקטובר 1804 הופיעו יעקב ואז דיאס ויוחנה קמפר לחטביל את בנם הרך שנולד להם. על יד שמותיהם נרשם שהם אינם חברים בכנסייה. הם גם לא היו נשואים. להעמקת ההבנה כמה פרטים על הכנסייה: כידוע נלחמה הולנד במאה ה-16 נגד הכובש הספרדי ונגד דיכוי הכנסייה הפרוטסטנטית. אחרי גירוש הספרדים מהולנד הוכרזה הזדהות הפרוטסטנטית כ"דת רשמית ויחידה האמסטרדם". אמנם נשארו קטולים בעיר, אבל הם לא הורשו להתפלל בכנסייה. שנים רבות ערכו הקטולים את טקסי הפולחן שלהם במקומות מאולתרים בעלייות גג ובחדרים מוסתרים. במרוצת השנים נחלשה אפלייה דתית זו, אבל עוד זמן רב נאסר עליהם לבנות להם כנסייה. לכן הם הקימו כנסייה מחתרית למחצה בחצרות פנימיים, הרחק מעיני עוברים ושבים. כנסייה סתר כזו עמדה בין הבתים ברובע היהודי, במרחק של פסיעות אחדות מבית הכנסת הפורטוגזי. העובדות אינן יכולות להיות יותר אירוניות - בנו של האנוס לשעבר הלך עם אהובתו הקטולית ההולנדית, לחטביל את בנם בכנסייה מחתרת קטולית ברובע היהודי באמסטרדם!

כעבור שנים טוב צעדו השנים לכנסייה, הפעם לחטביל את בתם, שנולדה גם היא מחוץ לנישואים. אבל יחד עם זה יש עדויות שיעקב לא פנה עורף לקהילה היהודית שלו: הוא שילם את המיסים וחשתתף

בפעילויות שונות. לעולם לא נדע את כל פרטי הרומן בין השניים, אבל אתבה גדולה היתה בין בן האנוס ובין ההולנדית הקטולית. שמונה שנים חיו יחד והולידו שני ילדים ויעקב נכנע להפצרותיה והסכים ללכת אתה להטביל את ילדיהם. אבל הוא לא היה מסוגל להמיר את דתו ולהתחתן אתה בכנסייה. ארבע וחצי שנים אחרי הולדת הבת הסכימה יוחנה סוף סוף להתגייר. בחודש סיון תקע"ב (1812) עמדו יעקב בן אהרן ואז דיאס וחנה ישראל בת אברהם (כפי שהיא נקראת בכתובה) תחת החופה בקהילה היהודית.

בנוסף לשני הילדים הראשונים, שעל קיומם נודע לי מספרי הכנסייה, יכולתי להוודע מספר המוחל של אחד ממוחלי הקהילה שלזוג נולדו עוד שני בנים אחרי החופה. הם קיבלו את השמות אהרן ומשה.

לימים אהרן יהיה אחד הרבנים של הקהילה הפורטוגזית באמסטרדם וראש בית המדרש לרבנים. ומשה יהיה חייט במקצועו והוא אבי סבי.

אנו רואים איך העבר וההווה מתקרבים זה לזה, איך נוצר הקשר האישי עם הדורות הקודמים באמצעות האירועים הקטנים חלא חשובים כביכול, בחיי אנשים שהיו גם הם קטנים ובלתי חשובים.

(סוכם על ידי חברנו יהויקים אילון)

ראשיתה של משפחת רפאפורט

ד"ר פאול י. יעקבי *

נתחיל בפולקלור, שהלך וצמח מסביב לשם המשונה "רפאפורט", כבר דורות ספורים אחרי שהמשפחה היגרה מגרמניה לאיטליה (בערך בשנות החמישים של המאה ה-15), כאשר נתדלדל הזכרון על המקורות ההסטוריים של המשפחה ושל השם (לרבות מרכיביו). אז צצה, כדוגמא, הסברה שהשם נבע בשלמותו מהמונח "רב אופורטו", אם כי איש לא טרח לאתר בהסטוריה את אב-משפחה שכביכול שירת באופורטו הפורטוגזית כ"חכם" וכל שכן כ"רב" והקנה למשפחה "מוצא ספרדי". אחריים אמנם זכרו שעריסתה של המשפחה עמדה, לא בספרד, כי אם באשכנז, אך סברו שהמדובר לא במשפחה אחת אלא בשתיים: אחת מהן נקראה "רפא" (Rapa או Rappa) על פי השם הגרמני של העורב, היינו Rabe, raven באנגלית; ראה גם Rappen בגרמנית שפירושו סוס שחור). וזאת בגלל המראה השחור שבלט כביכול בין רבים מבני המשפחה, או בגלל הדמות של "העורב" שצויירה בשלט של בית המגורים של המשפחה (כסימן היכר לאותו הבית); וחרי ידוע, שדמויות כאלה בשלטי הבתים, שמשו לעתים קרובות כמקור לשמות משפחה יהודיים (ולעניין Rabe עוד נחזור). אגב, קיימת גירסה חילופית המדווחת על הנס, שהציל את אב המשפחה מרדיפות וממות עקב עלילת דם, כאשר בערב פסח נזרקה גופתו של ילד נוצרי על ידי רוצחיו הנכריים לביתו דרך הארובה ונהפך לנס ב"חצי הלילה" ל Reb-huhn (קרי רפ-חוחן); חגלה בעברית (partridge באנגלית) ולא ל Rabe. כנראה מאחר והאות פ' שבמבטא של רפ-חוחן תאמה ל"רפא" יותר מאשר הבי שב Rabe. ואשר למשפחה השנייה הני"ל, הרי היא אימצה לה את השם "פורט" (Port או Forth) מאחר ומוצאה היה, כביכול, מאחת משתי הערים הבוואריות Forth (אחת מקבוצת הקהילות שנועדו בראשי תיבות כקהילות "האשפיה", שהן אוטנוזוס, שנייטך, פורט והויטנבך) או העיר פירט (Fuerth), הידועה בדרך כלל בעברית, כ"פירודא". גירסה זו ממשיכה לספר, שהשם הגרמני "פירט" עבר, לאחר מכן, חליך של איטליזציה ונשתנה ל"פורטו". סיפורים אלה ודומיהם מעידים מחדש, שהפולקלור פורח יפה על קרקע ה"איטימולוגיה העממית", המזחה דבר אחד עם דבר אחר לגמרי אך ורק לפי הדמיון הפונטי. לכן, אם כי הפולקלור הנו חלק בל ינתק מהחוויה האנושי, ולכן גם מההסטוריה, הרי תוכן הפולקלור אינו זכאי לטעון להסטוריה ריאלי.

על ההתנהוות ההסטורית (להבדילה מהפולקלוריסטית) של המשפחה ושל השם ניתן ללמוד לא רק מעבודותיהם של כרמולי, בראן וכעת גם ל. לוי, א. פריימן, מ. בניחו, וי. יובל, אלא, בעיקר מהמהדורות המודעיות, שפורסמו לאחרונה, בירושלים דווקא, של ה"שאלות ותשובות" מאת הפוסקים מימי הבינים המאוחרים - כגון ר' משה מינץ, ר' יוסף קולון, ר' יהודה מינץ וכו'. מכאן החדשנות שבאי אלו מהדברים המוסברים להלן. על כל פנים מדובר במשפחת כהנים אחת ויחידה, ששמה היה בשלב הראשון "רפא" בלבד. כמובן לשמה לא היה קשר כל שהוא ל"רבע", כי אם נבע כנראה ממישור "רפא" (Raffa בוואריה, צפונית לרגנסבורג = Regensburg = ראטיסבון), בו בצבצה המשפחה מים האנונימיות הכללית. (השווה את התהוותם של שמות המשפחות "העלערי" (ממישור "היילי") "ריז" (ממישור "ריז"). כולם לא רחוקים זה מזה. עם גירוש היהודים מבוואריה בשנים 1420-1422 עברה המשפחה למיינץ (מאגנצא) עד שהיגרה משם בשנות ה-50 של המאה ה-15 לאיטליה, וזאת נוכח האיום של גירוש היהודים אף משם, כפי שנתממש ב-

1463. אולם מאחר ואין דוקומנטציה על שני הדורות הראשונים של המשפחה שהיו בגרמניה (אם ב"רפא" ואם במיינץ), ניתן לראות בהם "דורות טרום-הסטוריים", בלבד. ומן הנכון לחשב את הדור השלישי כ"דור ראשון" של המשפחה ולראות כ"אב המשפחה" אותו האיש שהתיישב בעיר פדוא. האמת היא שלאיש זה היה דודן, והוא ר' ויץ (או ויצא) רפא (ויץ = Veit? או Vish מ-פישל, Vici Vico?) שהתיישב במישטרי (ליד ווניציה), אולם ענפו נעלם עם מות בנו ר' מיכאל בן ויץ רפא (שעוד נדבר עליו). אב המשפחה בפדוא נודע בשמות הרבה: יקותיאל בן יעקב, משולם בן יעקב-משה, משולם כהן, משולם קוזי (או קוסי), קוזי רפא וכד'. הוא אוזכר כ"רב", "עשיר מופלג", "פרנס פדוא", "פרנס איטליה" מדפיס וכד'. אולם עד כה איש לא עמד על כך, שכל השמות הללו והכינויים אינם מתייחסים אלא לאדם אחד ויחיד ששמו המלא היה ר' משולם יקותיאל-קוזי (או קוסי) בן יעקב-משה רפא, (להלן בקיצור "ר' קוזי")..

והנה, מתברר שראשון הרפאפורטים ששמו היה עדין "רפא", היה גם ראשון המדפיסים העבריים בעולם כולו. ב-1471 בערך הקים ר' קוזי בשיתוף עם שני בניו שלמה ומשה בית דפוס בפיאובי-די-שקו (Piove di Sacco) (ליד פדוא), כשאשתו דבורה שימשה בו כמדפיסה. אגב, יתכן שדבורה זו הצליחה עוד במיינץ להניע את ממציא-הדפוס יוהנס גוטנברג לסטות מכללו שלא ללמד את מלאכתו אלא לגברים שהם גם נוצרים מאמינים בניס לגיטימיים דווקא! הוא לא רק איפשר לה ללמוד את המלאכה, אלא גם נתן לה לרכוש אמהות-אותיות עבריות ולקחן לחו"ל, וזאת כנראה נוכח כוונתה שלא להתחרות בו בגרמניה, כי אם לעזוב לחו"ל ולהדפיס שם בעיקר בעברית. (באשר לסברה, שאמהות-אותיות אלה נרכשו כביכול על ידי ר' קוזי מבית-דפוס מתפרק ברומא, ראה למטה). ר' קוזי בחר להדפיסו הראשונה את ספרו המקיף והחשוב "ארבעה טורים" מאת ר' יעקב בן אשר האשכנזי, שנפטר ב-1330 בספרד. אגב, ספר זה עמד לשמש כ-80 שנה לאחר הוצאתו לאור, כמסד ל"בית יוסף" ול"שולחן ערוך" של ר' יעקב קרו הספרדי בצפת. התחלת ההדפסה היתה ב-1471 והוא יצא לאור ביולי 1775, זמן קצר אחרי מותו של ר' קוזי.

מבית דפוסו יצא עוד ספר, והוא ספר סליחות ליהודי אשכנז, אלא שלספר זה היה משהו מיוחד במינו: לא צוינו בו שנת ההוצאה ואף לא מקום ההוצאה. והנה העלמה מוזרה זו הוסברה כתוצאה מרדיפות היהודים (וכל דבר יהודי) שחלו אז בעקבות פרשת עלילת הדם הנוראה בטריאנט ב-1475, שחייבו פעולות הסתרה מכסימליות. הסבר זה תקף, אולי ביתר תוקף, בגין תשעה ספרים נוספים, שאף מהן הועלמו המקום והשנה של הופעתם. ההשערה שהם הודפסו (ברומא?) בין 1469 לבין 1475, אין מה לסמוך עליה, מה גם ההעלמה הנ"ל והזחות (או הדמיון) של האותיות באותם תשעה הספרים עם אלו של ר' קוזי, היו נשארות ללא הסבר. יוצא איפוא שאמהות-אותיות העבריות הנדונות נמכרו, (אם בכלל) ב-1475 על ידי בית דפוסו של ר' קוזי למדפיסים ברומא, ולא ב-1472 על ידי המדפיסים ברומא לר' קוזי. זאת ועוד: אמת היא להוצאתו לאור של "ארבעה טורים" ביולי 1475 קדמה בפברואר 1475 הוצאת-לאור בדרום איטליה "פירוש רש"י", ברם מאחר ומספר דפיו שבי"פירוש רש"י" זה מסתכם בכ-177, לעומת 482 הדפים שבי"ארבעת V טורים", ברור שתחילת הדפסתו של האחרון קדמה הרבה לתחילת הדפסתו של "פירוש רש"י", לכן אין ספק שכתר-הראשונית בהדפסה בעברית מגיע לבית דפוסו של ר' קוזי רפא.

מה הניע את ר' קוזי להשתמש בבקאותה האומנותית של אשתו למען פעילות עסקית משלו, ואף לפתוח את בית דפוסו לא בפדוא אלא בפיאובי הקרובה? כנראה שגרמו לכך בעיקר צרותיו בקשר לשלושה מחמשת ילדיו. אמנם שנים מהם שגרמו לו נחת היו: הבן דר' משה (אליעזר) רפא פעל לבסוף כרופא מכובד בוונציה והוא אף זכה לשחרור מהחובה המבישה של יהודי המקום לשאת את ח"סמל היהודי" הידוע לשמצה. והעיקר שכנראה דרכו דווקא המשיכה המשפחה להתקיים. וכן גם הבת וריידא (Vereida? Verida?), (אם כי הדבר טעון עדיין עיון) הצליחה במעשיה כאשתו של ר' (ישראל) חיים "רפא-שטן", שיצאו לו מוניטין כאספן כתבי-יד, כמזמין העתקים מכתבי-יד וכסופר בעצמו. אגב הוא אימץ את שם משפחת אשתו "רפא", בודאי גם כדי להשתחרר משם משפחתו הנורא "שטן". שם זה לא נבע כלל משיבוש של"שטן, או של "שטיין", אלא היה תרגום עברי של השם הגרמני (Dufel = Teufel = devil באנגלית), שכנראה נהפך לשם משפחה בגלל הופעת דמות של "שטן" על השלט בבית-מגוריו של אב המשפחה. ידועים בני משפחת שטן די רבים, ביניהם ר' זלמן שטן, תלמיד חכם נודע במיינץ. לעומת שני ילדיו אלו גרמו לר' קוזי שאר שלושת ילדיו עגמת נפש מכאיבה: בן אחד, ר' יחיאל (מיכאל) רפא נפרד מהמשפחה בהישארו בגרמניה, בה עבר כנראה לגור בעיר אולם (Ulm); על בנו של האחרון אליעזר בן יחיאל ידוע רק שגר בעיר גינצבורג (Guenzburg). בתו השנייה, אסתר נישאה לדודנה ר' מיכאל (יחיאל) בן ויץ רפא הנ"ל, אבל הוא גירש אותה; ולא עוד, אלא שהוא נשא לאשתו השניה את טריינה (בת ר' זוסמן ממישטרי), שהיתה אז עדין ארוסתו (תוך קביעת תנאים) של אחי אשתו הראשונה, ר' שלמה "רפא" שהיה בן נוסף של ר' קוזי. עניין זה

נחפץ ל"פרשה" שהסעירה את העדה האשכנזית שבאיטליה. נוצרו שני מחנות רבניים - רבני פדוא מחד ורבני ונציה-מישטרי מאידך ותומכיהם הרבניים מאיטליה ומאירופה המרכזית כולה, לרבות חרמות הדדיים. עניין נוסף שמירר אף הוא את נפשו של ר' קוזי, היה משפט ממושך, שאחד מרבני פדוא דווקא הגיש נגדו בעניין כספי יתומים שהיו בניחולו. אין תימה, שר' קוזי החליט להחליץ מעולם ההבלים הללו ולהתרחק מפדוא ולחזור ל"מקורות" בהדפיסו לראשונה את "ארבעת הטורים" דווקא.

המשך משפחת רפאפורט הובטח על ידי נינו של ר' קוזי, נכדו של הדי"ר משה רפא, ושמו שוב **משה בן משולם יקותיאל קוזי רפא**. הוא היה הראשון, שעבר לגור בעיירה פורטו-לניאנו (Porto- Legnano), על נהר אדיג'א (Adige) דרומית לוורונה; וסיפק למשפחתו את המרכיב השני של השם **רפאפורט**. הוא ואי אלו מאחיו וצאצאיהם באו לחקרא, מכאן ואילך, בשם "רפא מפורטו", "פורטרפא", או "פורטו" סתם ולבסוף "רפאפורט". אגב, משם זה ידועים יותר מ-15 חילופי כתיב והיגוי. בין צאצאים אלו היו רבנים חשובים ששירתו בקהילות איטליה, כגון פדוא, ווניציה, מישטרי, וורונה, מנטוא, קרימונה, פאוויא, רוויגו, טריאסט וכו'. אחד מהם היה הסופר ר' יצחק בן יחיאל פורטרפא שנולד ב-1522: הוא היה הראשון לכנות את עצמו "העורבי" ובוזו הפיץ את האגדה כאילו השם "רפא" נבע מ"רבע" במקום מ"רפא". הוסיף עליו בן דודנו, רבה של קרימונה וורונה ר' אברהם מנחם (בן יעקב) פורטו הכהן (ה-אמפ"ד), אשר צירף לספרו "מנחת בלולה" (וורונה 1594) את הסמל (ex libris) שלו, שכלל את שמו הוא וכן עורב, וידי-כח-מברך. בדור הששי (אחרי דור אב המשפחה בפדוא) התחילה המשפחה (ככל שלא נשארה באיטליה) להתפזר לווינא, פראג, מורביה, קרקא ולבסוף להתיישב ברוב קהילות היהודיות בעולם כולו, אך לא לפולין. ברם, תולדותיהם המרתקות חורגות ממסגרת הנושא.

* על נושא זה נשא המחבר הרצאה בחברתנו, שממנה הואיל חברנו הפרופ' צבי ת רפופרט להכין תקציר קולע, שללא ספק היה לעזר רב בהכנת המאמר. על כך ת מודים לו המחבר והעורכת. המחבר תקווה שבעזרתו הפעילה של חברנו דר' חנן ת רפפורט יינתן לו לסיים במהרה את הכנת עבודתו המקיפה על המשפחה, מתחילתה ת ועד ימינו אנו, מבלי ליפול קרבן לאשליה כאילו הקיף בעבודה זו את כל הרבבות שהנושאים את השם רפפורט כיום ובדורות שקדמו לנו.

קווים לתולדות משפחת הלוי-הורוביץ

דניאל אופיר

חלק ראשון - לתולדות המשפחה

ניתן לחלק את תולדות המשפחה לארבע תקופות:

א. ימי ספרד

מסורת היא במשפחה, על פי ספרים מהמאות הקודמות, כי משפחת הלוי מוצאה מקטלוניה שבספרד, מהעיר גירונה שם ומערי פרובאנס (1). ידוע במיוחד ר' זרחיה הלוי מגירונה, "בעל המאור" (2). ידועים לנו 12 דורות של משפחה זו מלפני גירוש ספרד. לעומת זאת, די"ר פאול יעקבי גורס כי מוצא המשפחה מאשכנז.

ב. ימי בוחמיה

השר ישעיה בן אשר זלמן הלוי איש-הורוביץ (הורוביץ 1460 - פראג 1515) נחשב בפראג ראש ומנהיג, איש עשיר ומלווה כספים, בעל תואר "נשיא". די"ר יעקבי מונה שלושה דורות הלוי-הורוביץ שקדמו לישעיה בבוחמיה. לא ידוע האם המשפחה הגיעה תחילה לשוב הורוביץ (כפר ומצודה בשם זה שכנו כ-40 ק"מ מערבה לפראג. כיום זוהי עיירה בת כ-5,000 תושבים), או שהמשפחה גרה דרך קבע בפראג, ורק בימי גירושים עברה זמנית להורוביץ. בימים שפראג שימשה בירת האימפריה הגרמנית, התגוררה בהורוביץ משפחה גרמנית שנשאה את השם "דה-הורוביץ". משפחת הלוי, שקיימה כנראה יחסים כלכליים עם אדוני האחוזה הגרמנים, נודעה אחר-כך בפראג בשם "איש-הורוביץ".

ברובע היהודי של פראג ניצב כיום בית-כנסת בשם "פנקס שולי" (על-שם פנחס הורוביץ), כיום חלק מהמוזיאון היהודי בפראג. תחילתו כחדר-תפילה בבית משפחת הלוי-הורוביץ, שנוכר במקורות הכתובים החל משנת 1492, ולאחר מכן הורחב לבית-כנסת משפחתי-קהילתי. ברצפתו נתגתה לאחרונה מיקוה-טהרה מתמאה ה-15 לפחות. צמודה לבית-הכנסת נמצאת חלקת קברים של בני הורוביץ, בקצה בית הקברות היהודי של פראג הגובל בבית-הכנסת.

ג. תפוצות המשפחה באירופה ובאמריקה

בעקבות גירושים נתפזרה המשפחה על פני מזרח אירופה, מרכז ומערבה. הרב נתן צבי פרידמן מונה למעלה מ-300 רבנים הנושאים את השם הורוביץ (3). בפרנקפורט ע"נ מיין לבדה שימשו ארבעה רבנים ומנהיגי הקהילה בשם הורוביץ. הרבנים ותנאי הגיטו שימרו את העם היהודי עד לשיבת-ציון בימינו וחקמתה של מדינת-ישראל. עם ההגירה לאמריקה התפתחה שם משפחת הורוביץ-מרגרט, בעלי בית-חרושת למצות, שהקימו כבר לפני למעלה מ-60 שנה עמותה משפחתית פעילה, לרבות הוצאה-לאור של ספר המשפחה ועיתון משפחתי. הפסנתרן ולדימיר הורוביץ, שהיגר מרוסיה לאמריקה ונשא לאשה את בתו של ארטורו טוסקניני, קנה לו שם-עולם כאחד מגדולי הפסנתרנים.

ד. הורוביץ בציונות

העולה הראשון לארץ-ישראל היה השלייה הקדוש, ר' ישעיה הלוי איש-הורוביץ, מחבר "שני לוחות-הברית", שעלה מפראג לירושלים בשנת 1621. הוא נאסר על ידי מושל ירושלים לשם סחיטת מסים ממנו ומקהילה. לאחר שיחרורו עבר לצפת, נפטר בטבריה ונטמן שם באחוזה הקבר של הרמב"ם. מצאצאיו עלו לארץ אחריו ותרמו לרציפות הישוב היהודי בגליל במשך כעשרה דורות.

במאה ה-19 עלו לירושלים מאנשי הישוב הישן (כגון שמשון הורוביץ, איש מאה-שערים וחוקר עשרת השבטים במזרח (4), או אריה לייב הורוביץ, ממייסדי נחלת-שבעה ופתח-תקוה) ומאנשי העלייה הראשונה ובי"ו (ביניהם מייסדי ראשון-לציון, מזכרת-ביתיה וגדרה, וכן אבותיו של השר יגאל הורוביץ).

בראשית המאה ה-20 באו לארץ מאנשי העלייה השנייה (כנחום הורוביץ ממייסדי השומר וכפר-גלעד) ומאנשי העלייה השלישית (דוד הורוביץ, לימים נגיד בנק ישראל). בני הורוביץ נטלו חלק בהתיישבות ובמאבק על הקמת המדינה (זרובבל הורוביץ, שחובל את השיירה לגוש עציון ונפל בקרב נבי-דניאל במרץ 1949, נימנה על 12 גיבורי ישראל במלחמת העצמאות).

חלק שני - העמותה לחקר משפחות הורוביץ

רבים מבני הורוביץ הכינו או קיבלו מאבותיהם מגילות-יוחסין ועצי משפחה, מימי פראג ועד ימינו. התודעה היתה קיימת, אולם הקשר בין הענפים השונים לא נתקיים. יש האומדים את בני הורוביץ בעולמנו בלמעלה מ-50,000 איש. על כן, לחקר תולדות המשפחה וליצירת קשרי-גומלין בין הענפים השונים, הקימונו בנובמבר 1991 את העמותה.

הגדרנו את מטרות העמותה כדלהלן:

- א. קיום מחקרים על חלקן של משפחות הורוביץ בתולדות ישראל.
- ב. ניהול ימי-עיון וכנסים ארציים ובינלאומיים בנושאי המחקר של העמותה.
- ג. הוצאה-לאור של פרסומים על תולדות משפחות הורוביץ.
- ד. ייזום טיולים ופעילות חברתית לחברי העמותה ולצעיריה, לפיתוח רגש של השתייכות למשפחה ולעם היהודי, ולהנחלת המורשת של המשפחה לדור הצעיר.

פעילות העמותה נעשתה עד כה בתחומים הבאים:

- * רישום חברים מבין משפחות הורוביץ בישראל (בקובץ הכתובות כלולות כיום 1,100 משפחות). בעתיד, לקראת הכנס העולמי, תירשמנה משפחות הורוביץ גם מן התפוצות
- * משלוח ידיעות ובו מידע על תוכניות הפעילות של העמותה. עד כה נשלחו שלושה ידיעות.
- * קיום מיפגשים וימי-עיון. המיפגש הרביעי התקיים בחנוכה תשנ"ד.
- * הוצאה-לאור של תולדות משפחות הורוביץ בשנתון העמותה.
- * קיום סיורים לימודיים בארץ ובחו"ל להכרת תולדות המשפחה. קיימנו שני סיורים בארץ וסיור אחד לפראג ולהורוביץ.

* מתן מילגות לעידוד מחקרים בתולדות משפחות הורוביץ.

* רישום טבלות גניאלוגיות של משפחות הורוביץ בבית-התפוצות.

בראש העמותה, הפועלת ליד ובשיתוף בית-התפוצות, עומדת הנהלה נבחרת בת כ"ג חברים. ההנהלה דינמית ומתמידה, וקיימה עד כה 25 ישיבות. אחת לשנתיים מקיימת האסיפה הכללית בחירות להנהלה חדשה, וזו מצידה בוחרת ועדות ומזכירות פעילה.

ביבליוגרפיה חלקית

1. איש הורוביץ, צבי הלוי, **תולדות משפחת הורוביץ**, או אלעזר משה הלוי איש הורוביץ מקראקא.
2. שפירא, י.ל., **משפחות עתיקות בישראל**, הוצאת "חוליות", תל-אביב, תשמ"ב, פרקים 6,7,8.
3. פרידמן, נתן צבי, **אוצר הרבנים**, אגודת אוצר הרבנים, בני-ברק.
4. הורוביץ, שמשון, **קול מבש"ר**, ירושלים, תרפ"ג.
5. בנדיקט, בנימין זאב, **מרכז התורה בפרובאנס**, אסופת מאמרים, מוסד הרב קוק, ירושלים, תשמ"ה, על זרחה הלוי בעל "המאור".
6. גאנו י"ד, **צמח דוד**, (פרק על שבתי שפטל ברי עקיבא הורוביץ, מחבר "שפע טל"י).
7. הורוביץ, אברהם הלוי (אביו של השלי"ח), **יש נוחלין** (כולל צוואה).
8. פרומקין, א' ל', **לוחדות חכמי ירושלים**, כרך א', תרפ"ח-תר"ץ, עמודים 146-158 (על השלי"ח).
9. פריעדבערג, ח' ד', **תולדות משפחת הורוביץ**, אנטוורפן, תרפ"ח, 32 עמודים.

משולחן העבודה של חברינו

תענועי הגורל

מזל לינברג-נבון

בדרכנו הבייתה לאחר אחד המפגשים של החברה הגניאלוגית, סיפרה לי חברתנו מטילדה טגיר על קטע שקראה על אודות ברזיל בחוברת AVOTAYNU, ואשר עורר את התעניינותה. לפי דבריה, מדובר שם ביהודים ממרוקו שהיגרו לברזיל במאה הקודמת, נדדו במקומות שונים ונידחים והתיישבו בערים באמזונאס וחקורות אותם שם. סיפור זה הזכיר לה את אח הסבא שלה, אשר בצעירותו, היגר אף הוא, במאה הקודמת, ממרוקו למקומות מבודדים (באמזונאס) בברזיל. היות והיו עוד צעירים ממרוקו שהיגרו באותה התקופה לברזיל, היא החליטה לעשות מחקר על תופעה זו, על סיבות הגירתם, על התערותם ונישואיהם עם תושבי המקום ונסיונם לשמור על המסורת היהודית.

בשומעי את דבריה, נזכרתי בסבי ושאלתי אותה: "מה היה שמו של אח סבד"ז" והיא ענתה "כהן". "מסעוד כהן פורטונטו" - שאלתי, "כן, מנין לך?". היא כיבתה את המכונת והסתכלנו אחת בשנייה המומות!

ואני סיפרתי לה על סבי: בשנת 1890 נשלח סבי, ר' יעקב בן עטר, כשד"ר מטעם "מדרש חסידים בית אל" של המקובלים בירושלים למערב הפנימי - מרוקו, ליסבון וגיברלטר. ב-1891 בהיותו בליסבון (פורטוגל) פגש במרוקני שהיגר בצעירותו לברזיל, הצליח בעסקיו והתעשר, והתיישב בעיר קטנה בשם בהיה (Bahia). סבי דיבר על לבו לחקים ישיבה בירושלים עבור עשרה תלמידי חכמים מבוגרים מערביים נזקקים, בה יוכלו לשבת ללמוד וכן לקבל תמיכה פעם או פעמיים בשנה. חלה הסכים והישיבה נוסדה באותה השנה בראשות סבי, והתקיימה, עם עליות ומורדות, במשך 33 שנים עד לשנת 1924, עת נפטר סבי ז"ל. אז גם הפסיקו הכספים להגיע מליסבון והישיבה נסגרה.

בילדותי ביקרתי את סבי כמעט מדי יום בישיבה, שהייתה בקומת הקרקע של ביתנו. מאז ובמשך כל השנים לא ידעתי דבר אודות ישיבה זו. איך ומתי נוסדה, אף את שמה לא היכרתי. לפני שנים מעטות, משחתחלתי להתעניין בשורשי משפחת הוריי (נבון ובן עטר) נודע לי על ספר שו"ת בשם "רחמים פשוטים" מאת הרב הגדול רפאל חיים משה נאים (הרחמ"ן) - לימים רב ראשי בגיברלטר - בו נידונה שאלה בנוגע לישיבה זו, ומשם למדתי על הפגישה בליסבון ב-1891 ופרטים נוספים על התורם מסעוד כהן, אשר שינה שמו

לפורטוגטו כהן. הוא השאיר צוואה בספרדית תחומה ע"י נוטריון מקומי ואפוטרופוס יהודי, עו"ד יצחק לוי מליסבון. בצוואתו השאיר קרן להחזקת ישיבה בירושלים בשם "פורטוגטו כהן". הישיבה בעצם נקראה "משמרת כהונה" והתעוררה בעיה האם כוונת המצווה בצוואה היתה להקים ישיבה חדשה או להמשיך את הקיימת. הדיון בספר ארוך ומעמיק ולבסוף פסק הרב שהכוונה להמשיך התמיכה בישיבה הקיימת. התורם כנראה לא זכר את שם הישיבה. הוא לא ידע קרוא וכתוב בשום שפה, ידע רק לחתום שמו בספרדית, אבל דאג שהישיבה תמשיך להתקיים גם לאחר מותו. ואכן, כאמור, הכספים המשיכו להגיע גם לאחר שנפטר (כנראה ב-1907/8) ועד ל-1924.

וכך, לאחר למעלה ממאה שנים מאז המפגש בליסבון בין שני ילידי מרוקו, ר' יעקב בן עטר מירושלים ומסעוד כהן מברזיל, נמצאנו אנו הנכדות נשכרות בידע נוסף עליהם. אני גיליתי שאותו תורם עלום לישיבת סבי היה אה הסבא של חברתי מטילדה טגיר, והיא גילתה פרטים על אה הסבא וכן שהיה נדבן גדול אשר תמך והחזיק בישיבה בירושלים, לרווחת כמה תלמידי חכמים מיוצאי מרוקו, גם בחייו וגם לאחר מותו.

באשר לי, נכונה לי הפתעה נוספת: בפגישה הבאה של החברה הגניאלוגית הוצאתי מתוך קופסת חוברות AVOTAYNU את האחרונה שבהן, כדי לעיין בקטע מברזיל, שסיפרה לי עליו מטילדה טגיר. זו הייתה חוברת מחורף 1992, ולחפתעתי הגמורה (מטילדה לא סיפרה לי) ראיתי שרובה של הכתבה של גבי וולף, הכתבת מברזיל, עוסקת באדם בשם בנימין בן עטר ומתוארים שם חיו, נדודיו, מותו וקבורתו.*

תחילת הסיפור בביקור שערך, לפני כמה שנים, אדם בשם ד"ר רוברט בן עטר (לדעתי ייתכן שהוא צאצא של אותו בנימין בן עטר, אם כי לא צאצא ישיר), בביתם של הזוג וולף** והפנה את תשומת לבם לספר היסטוריה על וואסוראס (Vassouras) - עיר קטנה בתוככי מדינת ריו-דה-ז'נירו. מתוך ספר זה וכן ממחקר ועיון בעיתונים מהמאה הקודמת, גילו הגב' וולף ובעלה אגון (שעוד היה בחיים) פרטים על אותו בנימין בן עטר.

בשנת 1825 הוא נסע מריו-דה-ז'נירו לבהיה, לאחר זמן חזר לריו ועבד שם. ב-1837 נסע דרומה, וב-1838 הגיע לוואסוראס והשתקע בה. הוא פתח מסעדה קטנה והכניס לשם את אולם הכדורת (snooker) הראשון באותה העיר, לאחר מכן הוסיף עוד אולם ריקודים, לשם יכלו לבוא משפחות, עם הנשים והבנות, לרקוד, לבלות ולהינות. כפי שסיפר אחד התושבים לגבי וולף, הצליח יהודי זה להכניס שמחת חיים במשפחות קפדניות ומחמירות בוואסוראס השמרנית, והיה אהוד על כולם. ב-1859 נפטר.

בית הקברות היחיד בעיר היה של מסדר קתולי ואי אפשר היה לקברו שם, ואז הואילו אנשי בית חולים של צדקה קתולי בשם Santa Casa de Misericordia לחקצות חלקה בגן שלהם לקבורת אותו יהודי בן עטר. לאחר כמה שנים נקבר לידו עוד יהודי בשם מיכאל (מוג'לוף) לוי.

לאחר ביקורו של ד"ר רוברט בן עטר אצל משפחת וולף, נסעו בני הזוג וולף לוואסוראס, נפגשו עם המנהל של אותו מוסד, שנתגלגל ייעודו לבית אבות סיעודי קתולי, וביקרו בגנו, אך לא הצליחו לאתר את מקום הקברים אשר שקעו, כנראה, עמוק באדמה. הם מצאו בגן את אבן המצבה של מיכאל לוי בלבד מונחת על צדה. את זו של בן עטר לא מצאו.***

מעשה נפלא עשתה הגב' וולף - כפי שהבטיחה לבעלה לפני פטירתו - היא ואדם בשם לואיס (Luis), מנהל מצפה הכוכבים בוואסוראס, לקחו על עצמם להקים מצבת זיכרון לשני היהודים הבודדים הקבורים שם. הם קיבלו רשות מן המוסד הקתולי לטפל בחלקת הקבר בגן המוזנח, ורתמו לעזרתם את ראש העיר, את גזבר החברה קדישא, אשר שילם עבור החומרים; את נשיא האוניברסיטה המקומית, אשר שלח עובדים; ולואיס גייס את ידידו, מהנדס-נוף בעל שם בין-לאומי, לתכנן את מצבת הזיכרון. וכך לאחר שנה וחצי של תכניות ונסיעות לוואסוראס, חנכו ב-13 בספטמבר 1992 את מצבת הזיכרון היהודית כחלק מהגן של בית האבות הקתולי, לזכר אותם שני מהגרים יהודים שבחרו להתיישב באותה עיר במאה הקודמת, ולזכר אדיבותם של אנשי המוסד.

בית אבות זה עניי ובמצב כלכלי קשה, והגב' וולף ועוזריה הרימו תרומות למענם וימשיכו לעשות כך, לאות תודה והערכה על סובלנותם ומעשיהם לפני למעלה ממאה שנים. ועתה, לאחר שקראתי כל זאת, עולה בדעתי שמא אותם מפגשים בליסבון - 3 במספר - במאה הקודמת, בין ר' יעקב בן עטר ובין מסעוד כהן לא קרו באקראי. ייתכן שסבי, יליד מרוקו (1845) שמע בזמנו על בן משפחה שהיגר בצעירותו לברזיל, נדד והיה גם בבחיה, וידע שמסעוד כהן המרוקני נדד אף הוא באותן סביבות וגר בבחיה. אולי ניסה, חוץ מעניין

השיבה, לשמוע ממנו אם ידע דבר על בן משפחתו, בן עטר?!

אכן, גניאלוגיה עיסוק מרתק!

אפילוג

ביקשתי מחברתי מטילדה טג'ר לקרוא כתבתי זו לפני שאמסור אותה ולחביע דעתה. כשגמרה לקרוא על בן עטר מוואסוראס הסכלה בי ואמרה שאיננה מבינה דבר. היא מעולם לא קראה קטע זה. שיחתה אתי במכונית התייחסה לכתב מברזיל בחוברת AVOTAYNU מאביב 1993 אודות חוקר בשם ז'ק קוקירקורן (Jaques Cukierkorn)*** המספר על קהילות יהודיות באמזונאס בברזיל (מנאוס, בלס), אשר נוסדו במאה הקודמת ע"י מהגרים ממרוקו.

רצה הגורל וחוברת זו לא חיתה אז בקופסה ואני הוצאתי את החוברת על בן עטר מברזיל!

* Avotaynu, Volume 8, no. 4, Winter 1992, pp. 53-54

** אגון ופרידה וולף הם חוקרים של יהדות ברזיל ותולדותיה. פרסמו כמה ספרים, ביניהם ספר בעל 3 כרכים על מצבות של יהודים בברזיל:

Wolff E., & Wolff, F.: "Sepulturas de Israelitas no Brasil", Sao Paulo, Universidade de Sao Paolo, Centro de Estudos Judaicos, 3 Volumes - 1976, 1983

*** בדומה - מקום הקבורה של סבי, ר' יעקב בן עטר, בחר הזיתים חולל ונהרס ע"י הירדנים לאחר מלחמת 1948. הקבר ואבן המצבה לא נמצאו.

Avotaynu, Vol. 9, no. 1, Spring 1993

ואלה שמות

מסעוד כהן, בבואו לברזיל, תרגם שמו לספרדית, ונקרא	Massoud
פורטונטו. אחיינו, אביה של מטילדה טג'ר, נקרא על-שמו -	oFortunato
מסעוד. אך בעירו - מקנס - תורגם שמו לצרפתית ונקרא פרוספר.	Prosper
מטילדה (בצרפתית מבוטא מטילד) נקראת מזל-טוב	Mathilda
(על-שם סבתה). רוב הנשים הספרדיות הנקראות מטילדה	Mathilde
שמן המקורי מזל-טוב, מבוטא מזלטו. אני, מיום היכנסי לכתה	Toz-Maza!
א' נקראת מזל. אך בקרב המשפחה וידידים ותיקים שמי	Mazal
פורטונה (פורטון).	Fortunee
	Fortune
כולנו ברי-מזל!	

פתיחה מחדש של בית הכנסת באלטנקונשטט *Altenkunstadt* שבואריה, גרמניה

דר' נח גינות-גרינפלדר

בהיותי בגרמניה ב-1980 ביקרתי באלטנקונשטט. נפגשתי עם ראש העיריה פרד הרמנסדורפר (Hermannsdorfer). הוא הראה לי את בית הקברות שבו כ-2000 מצבות, את הגיטו היהודי, את הבית שבו גרו חורי חורי במשך 250 שנה ואת בית הכנסת (ראה שרשרת הדורות ג'2).

שוחחנו על עתיד בית הכנסת וסיכמנו שאם הוא ישופץ, הוא ישמש גם כבית כנסת וגם כמקום מפגש לתושבי הכפר. כיום חיים באלטנקונשטט כ-5000 איש ואין בה יהודים.

סופר לי על סטודנט לתיאולוגיה יוסף מוטשמן המתעניין בגורל היהודים. התחלתי לחתכתב אתו ובינתיים

הוא פרסם כמה חוברות ומאמרים על גורל היהודים באלטנקונשטט. הוא עניין אנשים נוספים בנושא והם מתאספים פעם בשנה בראש חשנה בבית הקברות ומתפללים שם. בהמרצתו שופץ בית הכנסת ולבקשתו תרמו חכמרים - הקטולי והפרוטסטנטי - מנורה עבורו.

בחודש אוקטובר 1993 נפתח בית הכנסת מחדש. הוזמנו כ-100 איש, ביניהם מר פוצל ומשפחתו, יהודי במוצאו, בביתו שוכנת העיריה כיום, שתי אחיותי ואני.

תרמתי את חלקי במעמד זה כשניגנתי כמה יצירות בקרן. ליווה אותי בחור צעיר המשרת בצבא הגרמני ושקיבל חופשה מיוחדת כדי להשתתף בארוע. אחותי יחד עם אנשים נוספים קראו תפילה מאוחדת לשלום הבית הזה, שכבר לא ישמש כמקום כינוס לאנשים ששולחו משם להשמדה.

מפתח נושאים לשרשרת הדורות

ראובן נפתלי

מאז שהכנתי את מפתח הנושאים הראשון של העלון עברו מספר שנים. אני שמח לבשר לקהל הקוראים כי גמרתי להכין את מפתח החוברות ומפתח הנושאים השני של "שרשרת הדורות". המפתח הנוכחי כולל את שבעת הכרכים הראשונים שה"כ עשרים ואחת חוברות שהופיעו בין אלול תשמ"ו עד תשרי תשנ"ד (ספטמבר 1986 - ספטמבר 1993).

תצורת המפתח וסוג הנושאים נעשו על פי הגדרות שהופצו מטעם איגוד החברות הגניאלוגיות היהודיות (ASSOCIATION OF JEWISH GENEALOGICAL SOCIETIES) הידוע כ-AJGS. מכיוון שהמפתח נכלל בתוך מאגר נתונים בינלאומי הוא נערך באנגלית. במידה ותהייה דרישה לכך יוצא גם מפתח נושאים בעברית.

המיון העיקרי נעשה על פי נושא מרכזי. רב המאמרים הוגדרו לפחות תחת שני נושאים. לדוגמא ארץ נחקרת, ונושאים כמו השואה, הגירה, ארכיונים ועוד. מתוך מפתח הנושאים ניתן להגיע למקורות מחקר בארצות רבות. שה"כ מצאתי שעשרים ותשע ארצות תוזכרו בעלונים השונים. הארץ בעלת האזכורים הרבים היא ארץ ישראל/ישראל ולאחריה גרמניה. אולם ישנו מידע גם על ארצות כגיברלטר או סורינאם שהוזכרו פעם אחת כל אחת. בין הנושאים הכלליים תופס המחקר הקשור בשואה מקום ראשון ולאחריו שמות ומקורים.

העתק ממפתח הנושאים יימצא בספריה. חברים המעוניינים לרכוש העתק מתבקשים להודיע לי בהקדם ורצוי לפני הכנס.

ראובן נפתלי

רח' יערות 5

חיפה 34787

מפתח כללי לחומר שבספריה

ראובן נפתלי

במאמרי "מפתח עניינים ונושאים לחומר בספריה" (כרך ז' מספר 2 אפריל 1993) הודעתי שהכנתי "מפתח כללי לחומר שבספריה". עתה מוכן המפתח והעתק ממנו יהיה בארון הספרים. תוך כדי עבודה החלטתי למיין מחדש חלק מהחומר שרוכז בתיקים תחת הכותרות "מאמרים גניאלוגיים" ו"מאמרים מכתבי עת". המיון החדש כולל מיון לפי ארצות ולפי נושאים שונים.

בריכוז חומר לפי ארצות תחת הכותרת "מקורות למחקר גניאלוגיה יהודית ב..." כיום יש תיקים לארצות אירלנד, בריטניה, הולנד, הונגריה, ניו זילנד, פולין, צ'כסלובקיה (כולל בוהמיה, מורביה, סלובקיה וצ'כיה) צרפת, וקנדה. חברים המבקרים בארצות אלו או אחרות, או המתכתבים עם ארכיונים או מקורות מחקר מתבקשים להעביר לספריה העתיקים של טפסים להזמנת מסמכים, או כל מידע אחר שברשותם.

בריכוז חומר לפי נושאים הוכנו תיקים לפי מקומות למחקר כמו ארכיון ההגנה, ארכיון לתולדות העבודה והחלוץ ועוד. בעתיד יוכנו גם תיקים לנושאים כמו שמות ולכל נושא בתחום המחקר הגניאלוגי שיצטבר בו חומר רב בספריה. אני מקווה שהשיטה החדשה תאפשר לחברים עיון מהיר יותר בחומר שבספריה.

מקורות מידע

ארכיון העבודה

דניאל אופיר, מנהל המכון

ארכיון העבודה נוסד בשנת 1933, והוא כלול כיום במכון לחקר תנועת העבודה ע"ש פנחס לבון. הארכיון כולל:

מליוני מסמכים ותעודות

חומר מוסדי של ההסתדרות על ארגוניה השונים מיום יסודה בשנת 1920 ועד ימינו; מסמכים של תנועת הפועלים בארץ מתקופת העליה הראשונה ועד ליסוד ההסתדרות; חומר ארכיוני של ארגונים, זרמים ומפלגות פועלים בארץ ובתפוצות.

1800 ארכיונים ואוספים אישיים

תעודות של אישים בולטים בתנועת העבודה בארץ ובחו"ל שהפקידו את גזיחם בארכיון בחייהם או ציוו אותם למשמרת בו, לאחר מותם. בין הארכיונים האישיים החשובים מצויים כאן ארכיוניהם של ברל כצנלסון, חיים ארלוזורוב, יוסף שפרינצק, יצחק בן צבי, בר בורוכוב, א.ד. גורדון, דב הוז, זלמן שזר, דוד רמז ועוד רבים אחרים. וכן מצויים שאלונים שמולאו על ידי אנשי העליה השניה ואחרים.

תמונות וסרטים

כ-40,000 תמונות מראשית הישוב עד ימינו, ועשרות סרטי קולנוע.

כרזים

אוסף מגוון של פלקטים של ההסתדרות ומוסדותיה, מפלגות עבודה בארץ ובחו"ל, תנועת נוער ציונית מכל רחבי תבל, ארגוני עליה, תנועות ספורט ועוד. אוספים מיוחדים כוללים את כרזות ה-1 במאי, כרזות אירועי "הפועל" וקובץ מודעות וכרזות לעידוד תוצרת הארץ.

פסי קול מוקלטים

קולותיהם ודבריהם של מאות ממנהיגי הישוב ותנועת העבודה, ביניהם הקלטה בלעדית של "אחרוני הראשונים" - צירי ועידת היסוד של ההסתדרות.

כתבי יד של אישי ציבור, סופרים ומשוררים

בארכיון שמורים אלפי כתבי יד מקוריים של ראשי הישוב ותנועת העבודה במאה הנוכחית וכן כתבי יד של סופרים ומשוררים רבים. פריטים יחידים במינם השמורים בארכיון הם כתבי יד רבים של הסופר י.ח. ברנר ומחברת השירים בה כתבה המשוררת רחל את שיריה.

החומר רשום במחשב, המספק מידע על האיש - הן מהספרייה והן מהארכיון - על פי השם, המקום, התקופה ועוד.

היועצים שלנו בספרייה ובארכיון מספקים מידע ורשימות מודפסות על החומר המצוי.

המכון פתוח בימים א"ה (ראשון עד חמישי) בשעות 9 עד 16.00.

אפשר לפנות בכתב ולבקש רשימה מן המחשב. מעל 10 דפים זה כרוך בתשלום של חצי שקל לעמוד.

הכתובות: מכון למחקר וארכיון העבודה והחלוף

רח' נהרדעא 3, תל-אביב 64235

טל: 03-5238122, פקס: 03-233354

חומר תיעודי מטריזין (טרזיינשטדט)

"בית טריזין", המוקם על אדמת קיבוץ גבעת חיים איחוד, הינו אתר הנצחה לכל קורבנות השואה ששהו בגיטו ומצאו את מותם בו או באחד ממחנות ההשמדה בהמשך דרכם.

בית טרזין כולל ארכיון, ובו חומר מקורי רב מהגיטו, הכולל מסמכים, ציורים של אמנים אשר יצרו בגיטו, ציורי ילדים, עדויות של שורדים ועיקר העיקרים, כרטסת של כל 150.000 אסירי הגיטו, הכוללת נתונים אישיים ומידע על גורלם.

כרטסת זו נמצאת עתה בתהליך קלידתה למחשב, עבודה הנמשכת כבר שנה ומחצה ותסתיים ב-1995.

תפקידו של בית טרזין, כפי שאנו רואים ומבצעים אותו, הוא:

א. מסירת מידע לכל הפונה אלינו,

ב. חינוך נוער, וכיתות בתי ספר בכל הנוגע לגיטו טרזין בקונטקסט לשואה.

ג. מתן מידע לסטודנטים ולחוקרים הדרוש לעבודתם.

אנחנו עמותה המקיימת את המוסד מדמי חבר של חבריה ומתרומות מזדמנות של מבקרים. כל עבודתנו מבוססת על מתנדבים מבין חברי העמותה, לכן אנו נאלצים לגבות עבור נתינת מידע אישי תשלום מינימלי של 20 ש"ח, או תרומה כנדיבות ליבו של המבקר.

הכתובת: האגודה להנצחת זכר חללי גיטו טרזין, גבעת חיים-איחוד 38935 טל: 06-369515

למעוניינים במחקרים ברוסיה ובאוקראינה

שמי ולרי לדיזינסקי. אני עולה חדש (1993) מסנט פטרסבורג ואני מדבר עברית, רוסית ואנגלית. אני מתכנן לנסוע באוגוסט 1994 לרוסיה ולאוקראינה כדי לאסוף פרטים על בני משפחתי שגרו בסט. פטרסבורג, חרקוב, פטרוז, וודסק, נובגורוד, קייב, אודסה, אומן ובמקומות אחרים. אני חבר בחברה הגניאלוגית הישראלית ובחברה הגניאלוגית היהודית במוסקבה. אני מוכן לעזור לחברים במחקריהם במקומות הנ"ל.

הכתובת: רח' הלפיד 6, רמת גן 52573, טל: 03-7518875

ספר חדש בספרייתנו

מילון של שמות משפחה יהודיים באימפריה הרוסית

מאת אלכסנדר בייזר

חוצי "אבותינו" טינק, ארה"ב 1993 **הספר כתוב באנגלית.**

ספר זה הוא מכשיר חינוכי ומחקרי חדש עבור גניאלוגים המחפשים את המקורות ואת המובנים של שמות משפחה יהודיים בתחום המושב ואת תפוצתם שם. הספר מחולק לשני חלקים עיקריים:

1. מסה אקדמית מצויינת על שמות משפחה יהודיים מכל הסוגים.

2. רשימה של למעלה מ-50,000 שמות משפחה מתחום המושב.

חלק 1.

מחולק לכמה חלקים: הדרכה כיצד להשתמש במילון; תיאור של האלפא-ביתא העברית, האידישית והקירילית, מפה של תחום המושב בתוספת של ליבוניה וקורלנד בתחילת המאה ה-20, כולל כל הפלכים והמחוזות בתוכם (כלומר הארצות המודרניות בלורוסיה, לטביה, ליטא, מולדביה, פולין, רוסיה ואוקראינה בשלמותן או בחלקן); תולדות שמות המשפחה בתחום המושב וטיפוסייהם השונים (דתיים, רבניים, קשורים לשמות מקומות, קשורים לשם פרטי זכר או נקבה, קשורים למקצוע או לתכונה אישית, מלאכותי או קשור לראשי תיבות); ההקשרים עם שמות משפחה בארצות אירופיות אחרות ונקודות מבט לשוניות. הפלכים המכוסים הם: קורלנד, ליבוניה, קובנו, ויטבסק, וילנה, מוגילב, גרודנו, מינסק, צ'רניגוב, וולין, פולטבה, חרסון, ובסרביה. פה ושם מופיעים נתונים נוספים מפלכים מחוץ לתחום המושב.

2. מכיל רשימה אלפאבטית של כל שמות המשפחה בתעתיק של הכתיב הרוסי. כל פריט כולל את שם המשפחה, מיקומו או מיקומיו, הסוג, האטימולוגיה ורשימה של שמות משפחה קשורים. המיקומים הם אלה שבהם נמצאו אזכורים של שמות המשפחה לפי ניתוח של תכיפות הופעתם בראשית המאה ה-20 (כלומר 100 שנה לאחר קבלת שמות המשפחה כשהמקורות לניתוח הם רשימות הבוחרים לפרלמנט הרוסי ב-1906, 1907 ו-1912); שמות משפחה קשורים מופיעים באזכורים חזדיים. למשל בשם משפחתי **אסתרזון**

מופיע הפירוט הבא: אסתרזון פלך פולטבה, מקורו בשם נקבה "בן של אסתר" ראה Ester ושם יש רשימה של 357 שמות הקשורים באסתר.

היתרון של הספר הוא בטיפול מצויין בשמות המשפחה בתחום המושב ומיקומי המשפחות ב-1910 בערך. חלק זה כתוב יפה (למרות כמה חזרות) ושווה את מחיר הספר. החסרונות של הספר הם א. כמות המידע על כל שם מועטה אבל חשובה ואין כל דיון. ב. הספר איננו כולל סטטיסטיקות על תפוצת השם בארצות המודרניות החופפות לתחום המושב. חסרון זה נובע כנראה מהקשיים להשיג מידע זה, אבל זה מקשה על הגניאלוג הרוצה למצוא אנשים בעלי שם משפחה מסוים.

בסיכום - הספר יספק למעוניינים לקריאה על הרקע של שמות משפחה יהודיים בתחום המושב ולקבלת מידע קצר על כל שם. הגניאלוג החוקר אבות משפחה מסויימים באזור יצטרך לחפש גם במקורות נוספים.

מחיר הספר \$4.5 + \$75 למשלוח. הכתובת לחזמנות:
Avotaynu P.O.Box 1134, Teaneck NJ 07666
אפשר להשיג את הספר בסמינר הבינלאומי בירושלים.

פרופ' ג.ל. אסתרזון

לקט ידיעות NEWS ASSORTMENT

מידע מעציב על בית הקברות הספרדי-פורטוגזי רנה איילון

הגיע אלי בימים אלה מידע מדחים ביותר על גורל בית-הקברות הישן של הקהילה היהודית הספרדית-פורטוגזית של לונדון.

פרנסי הקהילה של לונדון מכרו את שטח בית הקברות הספרדי-פורטוגזי הישן של לונדון, קיבלו בנוסף לכסף ששולם להם עבור המכירה שטח קרקע באיזור שכוח-אל ומבודד, ושם קברו קבורה שניה את עצמות הנפטרים (כ-9000 במספר לפי הכתבה) ב-3 מכלאות של קברות-אחים. אין במקום זכר למצבות המקוריות של הקבורים שסולקו מבית הקברות המקורי, וגם לא מצבת זכרון. את שמות הנפטרים כפי שהעתיקו מן המצבות המקוריות כתבו על פיסות מתכת שחוברו לגדרות המכלאות, והכתוב עליהם לא עמד בתנאי הזמן ומזג האוויר, וגם תיעוד עלוב זה הולך ונעלם. בשטח המיכלאות אין כל סימן שזה בית קברות, והוא נראה, ומשמש כשטח מרעה רגיל. המצבות צולמו, אולם הצילומים נעלמו.

בבית הקברות הישן בלונדון היו קבורים אבות המשפחות באסווי, דישראל, לינדו, ריאטי, מונטפיורי ועוד מגדולי הקהילה היהודית הספרדית באנגליה.

לדעתי יש צורך לפעול במהירות האפשרית לאיתור המצבות המקוריות (אם דבר זה בכלל עוד אפשרי) וגם למצוא את הצילומים שנעשו, כדי לשמר את המידע החשוב ביותר הטמון בהם. ועוד, לדעתי מגיעה לנפטרים שהוצאו מקברייהם ושלא נחו בשלום על משכבם גם מצבת אחים עם ציון שמותיהם ותאריכי היותם בעולמנו, ואולי כך להחזיר לנפטרים ולו במעט את כבודם שחולל.

(פרטים נוספים ראה בעמ' XIX).

מידע על בתי קברות באזור ניו יורק SOCIETY BURIALS IN THE NEW YORK CITY AREA

for Lysyanka, Tagancha, Kuznica, Raciaz and Sokolka

Flora and Herbert Gursky of Great Falls, Virginia, have compiled a list of burials in the New York City area from the landsmanshaft societies of Lysyanka and Tagancha in the Ukraine, and of Raciaz (Racionz), Sokolka and Kuznica in Poland

לפי הכתובת למטה אפשר לקבל מידע:

For information concerning specific individuals, please write to Flora and Herbert Gursky, 1021
U Walker Lake Drive, Great Falls, VA 22066, enclosing a SASE

**מי מכיר? מי יודע?
WHO KNOWS**

TABAKOFF Maryassa, Isaak, Aloya, Penyie, Benyim, Avrum, Lowe from Bogopol

GRYSOWSKI Riwka, David, Manya, Mina, Isaac, Jonasz, Anda, Zymek from Cracow

NAIJMAN Manya, Monyek and children from Odessa

SALONIKOW Hanna, Shlomo, Riwka, Moshe, Bronka from Golta, Ukraina

כל מידע יתקבל בתודה בכתובת הבא:

Any information seeks:

EVELINE ZIMMERMAN, 315 Ocean Parkway, #2C, Brooklyn, NY 11218, USA

לקט מהעלון בצרפת

**מטילדה טג'ר
,Cercle de Genealogie Juive
Revue Trimestrielle vol. 9 no. 36, 4eme Trimestre 1993**

מחקר גניאלוגי יהודי בחבל אלזאס, צרפת, מאת פייר כץ:

מאמר הודן במקורות שהם המפקד מ-1784, רשימות האוכלוסין מ-1808 ומפקדי האוכלוסין שנערכו כל
חמש שנים בין השנים 1836-1866. המשתמש בחומר זה נתקל בבעיות לא קלות בגלל: 1. השפה (רשום
בגרמנית באותיות גוטיות, שגיאות כתיב רבות, ושיבושים אחרים בגלל תעתיק לקוי של הניב האלזאסי). 2.
מיקום גיאוגרפי (השתייכות לגרמניה או לצרפת ותנועות בלתי פוסקות של מקום מגורי היהודים). 3. חוסר
אמינות התאריכים וחוסר התאמה בין הרשימות השונות.

רשימות, חוקים ותיקי קבלת אזרחות צרפתית, מאת בזיל ג'ינג'ר:

המאמר מדריך את החוקר כיצד למצוא את מבוקשו בארכיונים בהם הגישה לחומר זה נוחה ביותר.

משפחתו של הקפיטן אלפרד דרייפוס, מאת ג'ורג' דרייפוס והנרי קלוד מארס:

זהו עץ המשפחה של א. דרייפוס המתחיל מסב סבו ישראל ד. שנולד ב-1727 ומסתיים בדור ילדיו של א.
דרייפוס. ששה דורות - 72 אנשים. בסוף ישנו אינדקס שמות המשפחה.

ספרים חדשים:

1. משפחת Pontremoli מקורה באיטליה ב-1573, אבל נחקר הענף שהיגר לאיזמיר ת שבתורכיה.

2. Juifs des Balkans, espaces judeo-iberiques, par Esther Benbassa et Aron

3. Rodrigue תולדות יהודי חבלקן.